

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

№7
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 698 sahifa,
1-iyul, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Umarova H. O'. – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti rektori

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik

Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik

Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor

Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor

Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor

Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor

Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor

Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor

Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor

Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)

Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)

Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)

Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)

Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)

Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)

Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent

Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor

Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor

Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor

G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)

Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti

Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor

Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)

Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetlari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)

Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent

Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori

Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari

Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Umarova H. O'. – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Rector of the Nizami National Pedagogical University of Uzbekistan

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Konvergent tahririyat mas'uliyati: Yangi O'zbekistonni barpo etish jarayonini yoritish tendensiyalari	16
Doniyorov Salim Musurmonovich	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy bilimlarini shakllantirish.....	23
Nazarov Odil Omanqulovich	
"Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi"da ijtimoiy-pedagogik hamkorlikning o'rni	27
Abirova Umida Nazarovna	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda uchraydigan nutq nuqsonlarini oldini olish va uning ahamiyati	30
Akramov Dostonbek Ikromjon o'g'li	
Pedagogik jarayonda axloqiy qarashlarni shakllantirish usul va vositalari	34
Xudoykulova Shaxlo Mamaniyozovna	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining ijodkorligini rivojlantirishda ta'limiy o'yinlarning ahamiyati	38
Salimova Dilmira Farxodovna	
Aholining iqtisodiy axborot savodxonligini oshirishdagi muammo va kamchiliklar	41
Rajabov Asliddin Xolmirzayevich	
Favqulodda vaziyatlar yo'nalishi ta'limida muloqotning ahamiyati.....	44
Boltayev Baxtiyor Yunusovich	
Biologiya ta'limi va raqamli texnologiyalar	48
E. Po'latova	
Boshlang'ich ta'limga tayyorlov guruhi bolalarini kasbga yo'naltirishda stem yondashuvining ahamiyati ...	51
Egamova Ravshanoy Surobjonovna	
O'zbekiston TIMSS natijalarini qanday yaxshilashi mumkin?	
Innovatsion ta'lim yondashuvlari va samarali strategiyalar.....	55
G'ayniddinov Shayxislom Tolibjon o'g'li	
Nutq kamchiliklarini bartaraf etishda mutaxassislar hamkorligi	60
Isayeva Mushtariy Alisher qizi	
Developing Student's Critical Skills Through Technology-Enhanced English Lessons	63
Mavlonova Dildora Shuxrat qizi	
Bahrom Ro'zimuhammad she'rlarini o'qitishda integratsiya usulidan foydalanish	67
Nomozova Dilobar Suyun qizi	
Aksiologik yondashuvlar asosida bo'lajak pedagoglarda altruizm ko'nikmalarini shakllantirish: bosqichlar va tamoyillar	72
Norboyeva Moxigul Shavkat qizi	
3D Modeling of Virtual Chemical Laboratories	75
Qayumov Jamshid Ma'rufjon o'g'li	
Fostering Metacognitive Skills in Efl Learners Through Ai-Supported Instruction: a Review of Recent Literature	80
Ruzieva Maftuna	
Onlayn va gibril ta'lim sharoitida mashinasozlik texnologiyasi faniga qiziqishni oshirishning nazariy asoslari.....	85
Sarimsakova Soxibaxon Raxmonjanovna	
Loyihalashtirilgan integral darslar samaradorligi (9-sinflar uchun "Metallar va ularning umumiy xususiyatlari" mavzusida)	88
Sharipova Hakima Shavkatovna	
Metacognition and Self-Regulated Learning	92
Turayeva Nazira Ibragimovna	
Методические возможности совершенствования обучения научной письменной речи на основе коммуникативно-деятельностного подхода	95
Меденцева Наталья Петровна	
Transformatsion jarayonlarda tibbiyot oliy ta'lim muassasalari raqobatbardoshligini oshirish strategiyalari	100
Jonibekov Jasur Jonibekovich	

O'zbek milliy musiqasi: boy madaniyat va san'atning ajralmas qismi.....	105
Rustamova Maxsuma Farxodbek qizi	
Sharq va G'arbda tibbiyot fanlarining yaratilishi tarixi.....	108
Bakayev Najmiddin	
Didaktik o'yinlar bola faoliyatining asosiy vositasi sifatida.....	112
Egamova Madina Qobil qizi	
Tibbiyot oliy ta'lim muassasalari talabalarining konvergent-kreativ tafakkurini takomillashtirishning didaktik asoslari.....	116
Egamova Shukriya Amanovna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida universal ta'lim faoliyatlari orqali tarbiyaviy maqsadlarga erishish imkoniyatlari	119
G'aybullayeva Nafisaxon Nosirjon qizi	
Matematika o'qitishning klassik metodlaridan zamonaviy usullarga o'tish	124
G'ofurov Jamoliddin Xusniddinovich	
Jahon miqyosida maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari	128
Hoshimova Dilnoza Boymirzoyevna, Mahmudova Zulfiya Homidovna	
Bo'lajak o'qituvchilarning prognostik kompetensiyasini rivojlantirish tamoyillari.....	131
Ikromova Munisa Sheraliyevna	
Bo'lajak muhandislarni kasbiy tayyorgarligini grafik ma'lumotlar asosida oshirishning didaktik asoslari	134
Jumanazarova Zuhra Qosimjonovna	
Sport va jismoniy tarbiya pedagogikasida innovatsion metodlar	138
Jumanova Iroda Shokirjon qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish	141
Jumayeva Sarvinov Ilhombekovna	
Talabalarda nutqiy tarkibiy tuzilmalarni shakllantirish texnologiyasi	145
Kiyamova Maxbuba Sultanovna	
Innovatsion yondoshuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning amaliy jihatlarini	148
Mamadiyev Jamol	
Ingliz tili matnlarini o'rganishda 6-sinf o'quvchilarining grammatik kompetensiyasini oshirish va tatbiq qilishning samarali usullari.....	152
Sharipova Firuza Mehriddinovna	
Kar va zaif eshituvchi yuqori sinf o'quvchilarining axborot kompetensiyasini rivojlantirish modeli	155
Tursunov Hojiakbar Hamidullo o'g'li	
Maktabgacha ta'limda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim – pedagogik muammo sifatida.....	159
Xallovkova Maksudaxon Ergashevna	
Altruistik xulq-atvorning shaxsiy va ijtimoiy determinantlari.....	162
Xatamova Ferangiz Ibodulloevna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-pedagogik mahoratini teatr pedagogikasi vositalari orqali rivojlantirishning xorijiy va milliy tajribasi	166
Xudoyberganova Matluba Qulsoxatovna	
Refleksiv yondashuvning ta'lim jarayonidagi o'rni va afzalliklari.....	170
Yodgorova Gulrux Farhodovna	
Совершенство методики формирования компетентности будущих студентов-искусствоведов в условиях цифрового образования.....	174
Юлдашев Эргаш Сабинович	
O'z-o'zini rivojlantirish tushunchasi va uning pedagogik mohiyati.....	177
Kudenov Temurbek Maxsetbaevich	
Boshlang'ich sinf o'qish darslarida hikoya janrini o'qitishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish dolzarb muammo sifatida	180
Ergasheva Shoxida Nurmuxammadovna	
Ingliz tili darslarini interaktiv tashkil etishda raqamli ta'lim vositalarining o'rni va metodik yondashuvlar	185
Raxmatullayeva Barno Baxtiyor qizi	
The Effectiveness of Using Podcasts to Enhance Listening Comprehension and Vocabulary Acquisition in Secondary School English Classes	189
Meliboyev Zuxriddin Isroil ugli	

O'zbekiston tarixi darslarida pedagogik improvizatsiyani texnologiyalashtirish va raqamlashtirish imkoniyatlari	192
Ergasheva Muhayyoxon G'anijonovna	
Tasviriy faoliyat vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy-ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning samaradorligi.....	196
Arslanova Umidaxon Komiljon qizi	
Baxtli pedagoglar sirlari yoki kasbdagi subyektiv farovonlik	201
Adilova Zulfiya Djavdatovna	
Ayollarning siyosiy faolligini oshirishda gender kvotalarining o'rni	204
Abdukaxorova O'g'iloy Isroiljon qizi	
The Content of Developing Students' Communicative Culture Through a Bilingual Approach	207
Abdukhaliyeva Feruzakhon Ulugbek kizi	
Maktabgacha yoshdagi nutqida kamchiligi bo'lgan bolalar so'zlashuv nutqini shakllantirishda o'yin texnologiyalaridan foydalanish ahamiyati.....	210
Abdullayeva Ugiloy Djurayevna	
Chet tili intellektual va kasbiy rivojlanish kaliti	214
Aripova Sayida Abdulatovna	
Raqamli etiket: zamonaviy ta'limda yangi madaniyat talabi	217
Rasuljon Atamuratov	
Raqamli xiyonat: zamonaviy munosabatlar va sodiqlik inqirozi.....	221
Azizova Shodiya Utkur qizi	
Badiiy tarjimada leksik birliklarning lingvomadaniy aspektlari	224
Mardiyeva Maxbuba Shavkatovna	
O'quvchilarda funksional savodxonlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan dasturiy platformani pedagogik loyihalash.....	228
Obloqulov Sulaymon Maxmayusuf o'g'li	
Kurashchilar orasida jarohatlarning oldini olish: reabilitatsiya va profilaktik uslublar	232
Ochilova Sarvinoz Salim qizi	
Xalq og'zaki ijodi vositasida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirishga tayyorlashning pedagogik-psixologik jihatlari	236
Oxunova Nozimaxon Mirzag'ulom qizi	
Loyiha asosidagi o'qitish orqali yoshlarda liderlik qobiliyatini rivojlantirish usullari.....	239
Risvayeva Charos Zaydilla qizi	
Maktabgacha yoshdagi bolalarga ingliz tilini o'yinlar vositasida o'rgatishga qaratilgan mashq va topshiriqlarning samaradorligi	242
Toshniyozova Dildora, Meliyeva Nargizaxon	
Bo'lajak o'qituvchilarni tarixiy va ma'naviy ideallarga aksiologik munosabatini rivojlantirish modeli	245
Tursunova Dilnoza Adhamjon qizi	
Shaxs rivojlanishida pedagogika va psixologiyaning o'rni	248
Umirova Guldon Jamoliddin qizi	
Toshkent shahri havosi ifloslanishining sabablari va oldini olish choralari	251
Ungalov Akmal Navruzovich	
Sun'iy intellekt asosida tuzilgan interaktiv platformalar va ulardan foydalanuvchi tajribasi	254
Xabirova Zulfiya Anvarbekovna	
Talabalar ijtimoiy faollik indeksini rivojlantirishda tyutorlik faoliyatining o'rni va ahamiyati	257
Xamrakulov Jasurbek Muxammadjon o'g'li	
Hozirgi davr pedagogikasida sharqona ta'limning ahamiyati.....	260
Yuldasheva Mastura Islamovna	
Пословицы и поговорки как отражение картины мира	263
Алламбергенова Шахноза Садатдиновна	
Raqamlashtirish sharoitida talabalarning mustaqil ta'lim olish kompetensiyasini rivojlantirishda mustaqil ta'limning o'rni	268
Abdumannopov Muhammadsahib Muhammadyusuf o'g'li	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kasbiy-kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlar.....	272
Khadicha Mukhamadiyeva Karomatovna	

Zamonaviy didaktik yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning analitik va ijodiy ko'nikmalarini rivojlantirish.....	277
Mo'minova Gulhayo Turg'unboy qizi	
Kompetensiyaviy yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarni tyutorlik faoliyatiga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari	280
O'rinova Nilufar Muhammadovna	
Aholi o'rtasida yoshlarning pedagogik intervensiyalar orqali ilmiy faolligini oshirish va sog'lom turmush tarzini shakllantirish metodikasi.....	286
Raximov Xasanboy Kamoliddin o'g'li	
Buyuk ipak yo'li – yangi geosiyosiy va iqtisodiy aloqalarning tarixiy asosi sifatida.....	290
Tugalova Madina Erkin qizi	
Ilk maktabgacha yoshdagi bolalarda sensor tarbiya.....	293
Umarova Muyassarxon A'zamjonovna	
Rus tilida o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishning nazariy-metodik asoslari	297
Xanova Dilrabo	
Didactic Possibilities of Teaching English in Primary Schools Based on 3D Interactive Technologies	303
Kholiqova Lutfiya Umurzoqovna	
Raqamli dasturiy vositalari asosida organik kimyo fanini o'qitish jarayonlarini loyihalashtirish modeli	306
Ametova Guljamila Elbrusovna	
Talabalarda informatsion-analitik kompetentlikni rivojlantirishning amaliy asoslarini takomillashtirish	310
Baydjanov Bekzod Xaitboyevich	
Aksiologik yondashuv asosida o'quv mashg'ulotlarini tashkil etishning til o'rganish jarayonidagi ahamiyati.....	314
Choriyeva Feruza Amrullayevna	
Ibrayim Yusupovning "Saksovu" she'rini o'qitish metodikasi	317
Darmonov Allayar Abdilxaq uli	
Innovatsion ta'lim sharoitida talabalarning madaniyatlararo kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi....	320
Ergasheva Anbar Shaymardan qizi	
Oiladagi zo'ravonlik: sabablari, oqibatlari va psixologik yondashuvlar	324
Jo'rayeva Kaniza Akbarali qizi	
Darsda talabalar nutqiy qobiliyatini shakllantirish masalalari.....	329
Kamoliddinova Maftuna Xusniddin qizi	
Nodavlat ta'lim tashkilotlari o'quvchilarida kreativlikni shakllantirishni boshqarish	334
Nasriddinov Xasan Baxtiyor o'g'li	
Nutq nuqsoniga ega bolalarni maktabga tayyorlashda psixologik aspektlar va pedagogik yondashuvlar ...	339
Normatova Maftuna Kengash qizi, Kamolova Gulshoda Jobir qizi	
Talabalarni ma'naviy tarbiyalash diagnostikasining psixologik va pedagogik manbalardagi talqini	346
Saotmuratova Zebo Yuldash qizi	
OTM talabalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishning tashkiliy va pedagogik shart-sharoitlari.....	350
Tokumbetova Mexribonu Shavkat qizi	
Ma'naviy yetuklik sari: jadid adabiyotining o'rni.....	356
Abdullayev Ro'zimuxammad Akramjon o'g'li	
Nemis tilida derivatsion leksik birliklarning o'qitishning lingvodidaktik asoslari	361
Abduraxmanov Sirojiddin Muminkulovich	
Bo'lajak o'qituvchilarda baholash madaniyatini shakllantirish: adolatli, obyektiv va motivatsiyalovchi baholashga tayyorlash	365
Boymirzayev Farxodjon Raxmatjon o'g'li	
Maktab ta'limida ko'paytirishning qulay usullari.....	371
Ergasheva Shahlo Shoabdullo qizi	
Sensor integratsiya buzilishlari bolaning nutq, harakat va hissiy rivojlanishiga ta'siri	375
Isayeva Mushtariy Alisher qizi	
Inson jamiyatdagi ish faoliyatida va psixologiyasida sportning o'rni.....	378
Isoqov Nuriddin Halim o'g'li	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini integrativ o'qitishga metodik tayyorgarligini takomillashtirish	382
Jo'rayeva Nargiza Jamolidinovna	
Обучение дошкольников иностранному языку в различных видах неречевой деятельности	386
Марасулова Доно Нигматуллаевна	

Til o'rgatishda matnning didaktik va kommunikativ ahamiyati	389
Ungarbayeva Ayman Davletbayevna	
Munavvarqori Abdurashidxonov – jadidchilik harakatining ma'rifatparvar yo'lboshchisi	393
Xasanboyeva Ruxshona Nurmatjon qizi	
Dars jarayonida o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini shakllantirish	396
Yulchiyeva Shoxsanam	
Особенности использования современных педагогических технологий в преподавании естественных наук в общеобразовательной школе	399
Мажидова Мадина Фархадовна, Мажидов Шерзод Фархадович	
Повышение информационной грамотности и формирование информационной культуры студентов в среде дистанционного обучения.....	403
Р. К. Аюезова	
Воздействие медиа в контексте социального формирования личности.....	407
Хайдарова Гулинур Нурбек кизи	
Теоретические основы развития интеллектуальных способностей студентов	411
Чинкулова Гулмехра Бахроновна	
O'qituvchining o'z darsini tahlil qilishi: tajriba va amaliyot	417
Djuraboyev Maqsudbek Karimbek o'g'li	
Innovatsion yondashuv asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini rivojlantirishda ma'naviy-axloqiy tadbirlarning o'rni	423
G'aybullayeva Sabohat Ulug'bek qizi, Karshiyev Jaxongir Abdirayimovich	
Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining adabiy kompetensiyalarini rivojlantirishda matn ustida ishlashning ahamiyati.....	426
Islomova Xafiza Azamatovna	
O'quvchilarda estetik qobiliyatlarni shakllantirishda xalq og'zaki ijodining tarbiyaviy-metodik salohiyati	430
Kaxarova Gulnora Sa'dullayevna	
Boshqaruv kompetentligi tushunchasining pedagogik psixologik va menejment sohalaridagi ilmiy asoslari va evolyutsiyasi.....	434
Mamatqulova Kimyoxon Abdujalilovna	
Muhandislik ta'limida zamonaviy kompyuter grafikasi vositalari yordamida talabalarning konstruktorlik faoliyatini rivojlantirish.....	438
Muxitdinov Abdurahob Abduvalievich	
Turizm sohasiga oid terminlarni o'qitishda axborot texnologiyasi orqali takomillashtirish	442
Nishanova Hafiza Vafogulovna	
Ilmiy maqola yozish kompetensiyasini rivojlantirishda statistik metodlarni integratsiyalashning ta'limiy samaradorligi	446
Rahimova Indira Quddrat qizi	
Sotsiologiyavistikaning asosiy tushunchalari va konsepsiyalari	451
Rustamova Mohimbonu Maxammadjon qizi	
Pedagogik mahoratni baholashda O'zbekiston va Kanada tajribasining qiyosiy tahlili	455
Tursinova Zoxida Sharabidinovna	
Basketbolning insonning jismoniy va kognitiv rivojlanishiga ta'siri: ilmiy tahlil.....	463
Umarjanov Alimardon Alisher o'g'li	
Talaba qizlar psixik salomatligi xususiyati deviant xulq-atvorni keltirib chiqaruvchi omil sifatida.....	466
Xasanova Mashxura Abduvalievna	
Ta'lim jarayonida o'yinlardan samarali foydalanish texnologiyasi.....	471
Ortiqova Yulduz Akram qizi	
Innovatsion ta'lim muhitida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-pedagogik mahoratini teatr pedagogikasi vositalari orqali rivojlantirish	475
Xudoyberganova Matluba Qulsoxatovna	
Talaba-qizlarda ongli vatanparvarlikni aniqlashda L. Starkining tanqidiy fikrlashni baholaydigan modifikatsiya qilingan testidan foydalanish metodikasi	479
Egamberdiyeva Nodira Melibayevna, Xaydarova Ra'no Anvarovna	
Akademik litseylarda fizikani o'qitish jarayoniga "Case-Study" metodini integratsiyalash	484
Batirov Behzod Baratovich	
Nasriy asarlarni o'rgatish samaradorligini oshirish	489
Maftunaxon Akbarova	

Autik spektr buzilishi bo'lgan bolalarda sun'iy intellekt yordamida shaxsiylashtirilgan o'qitish	493
<i>Norboyeva Zamira Ravshanbekovna</i>	
Milliy libos dizaynida an'anaviy va zamonaviy elementlar uyg'unligi	496
<i>Xo'jamurodova Sevinch Abdilmajidovna</i>	
Роль дидактических игр в развитии пространственного воображения учащихся	499
<i>Валиев А. Н., Иброхимова Д. Н.</i>	
Технология проблемного обучения как средство формирования критического мышления при обучении русскому языку	505
<i>Собирова Гулибарно Зайнитдин кизи</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarning amaliyot jarayonida raqamli pedagogik resurslardan foydalanish samaradorligi	510
<i>Djuraboyev Maqsudbek Karimbek o'g'li, To'xtayeva Robiya Ravshanbek qizi</i>	
Changes in Milk Production and Quality Indicators of Milk Flow (Goats) in Accordance With their Origin and Feeding	515
<i>Abdurasulova Kamola G'afurovna, Pardayeva Muborak, Tursunqulova Diyora, Fayziyeva Vazira</i>	
Maktab o'quvchilarining tarixiy jarayonlarni idrok etishida badiiy adabiyotlarning o'rni	519
<i>Akbutayeva Nafisa Bozarovna</i>	
Talabalarda ijodiy kompetensiyaning pedagogik-psixologik jihatlari	525
<i>Berdiyeva Nilufar Berdiyev qizi</i>	
Bo'lajak muhandislarni kasbiy faoliyatga tayyorlash muhim pedagogik muammo sifatida	529
<i>Ibragimov Abdulla Abdurayimovich</i>	
Nutqiy rivojlanishi sust bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarda ko'rgazmali-obrazli tafakkur xususiyatlari	536
<i>Isayeva Mushtariy Alisher qizi</i>	
Biologiyaning "Ekosistema" bobini muammoli o'qitish metodikasini takomillashtirishga doir materiallarni tanlash tamoyillari	540
<i>Jumanov Muratbay Arepbayevich, Ravshanova Umida Baxriddinovna</i>	
Sharq mutafakkirlarining ma'naviy merosidan maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy sifatlarini shakllantirishda foydalanish	544
<i>A. Abdumannatov, Kattayeva Xumora Mamadiyor qizi</i>	
Yoshlar ma'naviyatining shakllanishida milliy an'analar va qadriyatlar	548
<i>Kulmatov Primkul Melikuziyevich</i>	
Ingliz tilini o'qitishda kommunikativ yondashuv va ertaklardan foydalanish	552
<i>Madina Tashpulatova</i>	
Globalashuv davrida jahon geografiyasida siyosiy jarayonlar	555
<i>Mamatkulova Mayaguzal Yalkapberdiyevna</i>	
Ixtisoslashgan maktablarda ona tili va adabiyot darslarida kommunikativ mashqlardan foydalanish metodikasi	559
<i>Mavlanova Saidaxon Umarovna</i>	
How Bilingualism Enhances Human Personality	564
<i>Musulmonova Shokhruxa Mukhtorjon kizi</i>	
Axborot texnologiyalar asrida pedagoglarning tarmoq uyushmalari: norasmiy ta'lim platformasi uzluksiz kasbiy rivojlanish vositasi sifatida	568
<i>Pulatova E'tibor Obidovna</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida talabalarga ma'naviy qadriyat sifatida insonparvarlik tuyg'ularini singdirish prinsiplari	572
<i>Xakimova Marxabo O'raqovna</i>	
Harbiy vatanparvarlik tushunchasi va uning nazariy asoslari	576
<i>Xudoyqulov Alimjon Obloqulovich</i>	
Bo'lajak pedagoglarni kompetensiyaviy yondashuv asosida sinf rahbari faoliyatiga tayyorlashning texnologiyasi	579
<i>Xusenova Sadaqat Botirovna</i>	
Dars jarayonida o'quvchilarning diqqat etishmovchiligini oldini olish	585
<i>Yulchiyeva Shoxsanam</i>	
Факторы, влияющие на развитие духовно-эмоционального интеллекта: методы и приёмы его развития на уроках литературы	589
<i>Наврузова Е. П.</i>	
Об особенностях применения энергетических терминов на уроках русского языка	592
<i>Халикова Мухтарам Набиевна</i>	

Klaks-pedagogikasi: G'arbiy Yevropadan O'zbekiston ta'lim amaliyotiga integratsiya imkoniyatlari	595
<i>Adilova Noila Baxridin qizi</i>	
New Modern Technologies in Teaching the Science of Ontogenesis Psychology.....	600
<i>Ahmadjonova Nargizaxon Adiljanovna, Turg'unova Sarvinoz</i>	
Psycholinguistic Characteristics of Prospective Teachers and Their Impact on Communicative Competence	604
<i>Babayeva Shahnoza Oybek qizi</i>	
Developing Intellectual Skills in Preschool Preparatory Groups.....	607
<i>Ergalieva Janar Aytkalievna</i>	
Arxitektura ta'limida virtual va kengaytirilgan reallik ta'lim texnologiyalaridan foydalanish	610
<i>Foziljonova Mohichexaxon Rahimjon qizi</i>	
Multimediali o'rgatuvchi majmua hayot faoliyati xavfzislgi va mehnat muhofazasi fanini o'qitishning elektron vositasi sifatida	614
<i>Hamidov Odil Abdurasulovich</i>	
Tizimli yondashuv asosida o'quvchilarning ma'naviy dunyoqarashini rivojlantirishning pedagogik asoslari.....	618
<i>Hasanova Gulbahor Davlatmamatovna</i>	
The Role of Art in Developing Creativity in Preschool Children.....	623
<i>Ibragimova Lizakhan Avezovna, Jakhmetova Aynura Azamatovna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy fikrlashni shakllantirishda hikoya janrining o'rni.....	625
<i>Isroilova Bibioysha Ikromjon qizi</i>	
Pedagogik tolerantlik zamonaviy oliy ta'lim muasssasalari magistratura talabalarining professional sifati sifatida	632
<i>Narzullayev Doniyor Shuxrat o'g'li</i>	
Case Study metodini biologiya ta'limiga integratsiya qilish orqali o'quvchilarning tabiiy-ilmiy kompetensiyalarini shakllantirish	639
<i>Raupova Mehrinigor Haydarovna</i>	
Rinolaliya nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalar tasavvur xususiyatlari	644
<i>Ruziyeva Guzal Shuxrat qizi</i>	
Talabalarda statistik va ehtimollik tafakkurini shakllantirishda 5E modelining o'rni	647
<i>Saliyeva Sevara Ma'mirbek qizi, Botirova Mavluda To'xtasin qizi</i>	
Inklyuziv ta'lim jarayonini tashkil etish jarayoni va samaradorligi	651
<i>To'xtamatova Maftuna Ismonjonovna</i>	
STEAM ta'lim texnologiyasining optika bo'limini o'qitishdagi samaradorligi.....	655
<i>Turdaliyev Ulug'bek Valijon o'g'li</i>	
Umumta'lim maktablarida chet tili o'qitishda raqamli platformalarni integratsiya qilishning texnologiyasi va samaradorlik modeli	658
<i>Tursunboyeva Mavjudaxon Shukurillo qizi</i>	
Autistik spektri buzilishi bo'lgan bolalarda sensor-motor korreksiya asosida psixomotor rivojlanishni qo'llab-quvvatlash tizimi	664
<i>Usmanova Nilufar Ilhom qizi</i>	
Prostata bezining xavfsiz giperplaziyasi profilaktikasini augmented reality texnologiyasi asosida o'qitishni takomillashtirish	670
<i>Xo'jamberdiyev O'tkirbek Egamberdi o'g'li</i>	
Ecological Education in General Education Schools.....	675
<i>Xojanov Baxadir Keunimjaevich</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning volontyorlik faoliyatini tashkil etishning nazariy jihatlarini	678
<i>Xushnazarova Ma'mura Nodirovna</i>	
Xalq qo'shiqlari orqali 6–7-sinf o'quvchilarida adabiy- nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish	681
<i>Yuldasheva Noila Ravshan qizi</i>	
Креативное мышление: на пути к совершенствованию	685
<i>Абдулбориева Мехруза Анвар қизи</i>	
Зарубежный опыт в профессиональном образовании: тенденции и перспективы.....	689
<i>Азизова Асаль Руслановна</i>	
Muloqot turlari klassifikatsiyasi xususida shaxslararo muloqot madaniyati	693
<i>Urakov Sherzod Raxmonovich, Usarov Orifjon Olimovich</i>	

AUTISTIK SPEKTRI BUZILISHI BO'LGAN BOLALARDA SENSOR-MOTOR KORREKSIYA ASOSIDA PSIXOMOTOR RIVOJLANISHNI QO'LLAB- QUVVATLASH TIZIMI

Usmanova Nilufar Ilhom qizi

Alfraganus Universiteti Maxsus pedagogika:
Logopediya yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada autistik spektr buzilishi (ASB) bo'lgan bolalarda sensor-motor darajadagi rivojlanishning buzilishlarini aniqlash va ularni tuzatishga qaratilgan korreksion mashqlar tizimi bayon etiladi. ASBga ega bolalarda ko'pincha sezgi tizimlarining disfunktsiyasi, mushak tonusining nomutanosibligi, taktil va vestibulyar sezuvchanlikning o'zgarishi, nutq va ijtimoiy aloqa qobiliyatining sustligi kuzatiladi. Maqolada bolada sensor axborot, harakat va affektiv javoblar o'rtasidagi bog'liqlikni shakllantirishga qaratilgan, ota-ona ishtirokida olib boriladigan mashqlar tizimi va ularning psixokorreksion samarasi yoritiladi.

Kalit so'zlar: autistik spektr buzilishi, sensor-motor korreksiya, psixomotor rivojlanish, mushak tonusi, sezgi disfunktsiyasi, ota-ona ishtiroki, taktil sezgi, vestibulyar integratsiya, nutqqa tayyorgarlik.

Abstract: This article describes a system of corrective exercises aimed at identifying and correcting developmental disorders at the sensorimotor level in children with autism spectrum disorder (ASD). Children with ASD often have dysfunction of sensory systems, imbalance of muscle tone, changes in tactile and vestibular sensitivity, and impaired speech and social communication skills. The article discusses a system of exercises with the participation of parents aimed at forming a connection between sensory information, movement and affective responses in a child and their psychocorrectional effect.

Key words: autism spectrum disorder, sensorimotor correction, psychomotor development, muscle tone, sensory dysfunction, parental participation, tactile sensation, vestibular integration, speech preparation.

Аннотация: В статье описана система коррекционных упражнений, направленных на выявление и коррекцию нарушений развития на сенсомоторном уровне у детей с расстройствами аутистического спектра (РАС). У детей с РАС часто наблюдается дисфункция сенсорных систем, дисбаланс мышечного тонуса, изменения тактильной и вестибулярной чувствительности, а также нарушения речевых и социальных навыков. В статье рассматривается система упражнений с участием родителей, направленная на формирование связи между сенсорной информацией, движением и аффективными реакциями у ребенка, и их психокоррекционный эффект.

Ключевые слова: расстройство аутистического спектра, сенсомоторная коррекция, психомоторное развитие, мышечный тонус, сенсорная дисфункция, родительское участие, тактильная чувствительность, вестибулярная интеграция, речевая подготовка.

KIRISH

Autistik spektr buzilishi bo'lgan bolalarda neyropsixik rivojlanish o'ziga xos va murakkab yo'nalishda kechadi. Ularning psixik faoliyati asosan sezgi axborotining noto'g'ri qabul qilinishi va qayta ishlanishi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu holat o'z navbatida harakat faoliyati, emotsional reaktivlik, nutq shakllanishi va ijtimoiy munosabatlarga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Sensor-motor daraja bolaning rivojlanishida asosiy pog'onalardan biri hisoblanib, bu bosqichda bola sezgilari, harakat reflekslari va affektiv holatlar uyg'unlashadi. ASBga ega bolalarda ushbu darajadagi buzilishlar ko'pincha mushak tonusining pasayishi yoki oshishi, proprioseptiv va vestibulyar tizimlarning zaiflashuvi, kontaktga kirishishdan qochish, nutqning yo'qligi yoki cheklanganligi, emotsional javobning noaniqligi ko'rinishida namoyon bo'ladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqola autistik spektr buzilishi bo'lgan bolalar bilan ishlashda sensor-motor mashqlar tizimining qo'llanilishi, uning metodik asoslari, bolalardagi individual xususiyatlarni inobatga olgan holda amalga oshirilishiga qaratilgan. Mashqlar ota-ona ishtirokida, individual yondashuv asosida olib boriladi va bolaning tana chegaralarini idrok etishi, motor reaksiyalarini boshqarishi, sezgilarga nisbatan chidamliligini oshirish, hamda emotsional-ijtimoiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Sensor darajadagi psixika rivojlanishi – bu psixik tizim faoliyatining shunday bosqichiki, unda asosiy o'rinni tashqi ta'sirning miqdoriy xususiyatlarini (intensivligini) sensor qabul qilish egallaydi. Bu darajada asosiy vazifa – ichki gomeostazni (qulaylikni) saqlab turishdir.

Sensor darajadagi psixika rivojlanishida disfunktsiyasi bo'lgan bolani tavsiflash:

Ushbu guruhdagi bolalar bilan ishlaganda avvalo mushak karkasi holatiga, asosiy mushak guruhlaridagi zo'riqishga e'tibor berish kerak. Aynan harakat reaksiyalari bolaning psixik hayotining xususiyatlarini bildiradi. Birinchi belgi – bu mushak tonusi bo'lib, u holatlarda namoyon bo'ladi. Tonik xususiyatlar yetarlicha barqaror bo'lib, keyinchalik bolaning tana obrazi tarkibiga kiradi va "Men" obraziga integratsiyalanadi. Ushbu guruhdagi bolalar uchun nevrologik buzilishlar – epilepsiya va mushak gipotoniyasi xos. Gipertonus motorikani, ayniqsa mayda motorikani to'sib qo'yishi mumkin va bolaning atrof-muhitni o'rganish qobiliyatini keskin cheklaydi. Ichki hayotda esa bu yomon farqlanuvchi qo'zg'alishning umumiy to'lqini bilan kechadi. Atoniya esa mayda motorika va sezuvchanlikni erkin saqlaydi, bu esa intellektual rivojlanish uchun ilk bosqichlarda juda muhimdir. Bu holat predmetli dunyoga qiziqishning shakllanishi uchun shart-sharoit yaratadi, biroq muloqotga emas. Qo'l va oyoq harakatlari simmetrik bo'ladi, chunki miya ustunidagi darajada hali funktsiyalararo assimetriya rivojlanmagan. Bola yiqilganda ikkala qo'lini bir paytning o'zida cho'zadi. Ko'pincha orqa mushaklari, ayniqsa orqani tik tutuvchi mushaklar zo'riqib turadi – bu esa doimiy qo'zg'alish natijasidir. Vestibulyar buzilishlar bilan bog'liq bo'lgan har xil qo'rquvlar kuzatiladi: yiqilish tashvishi, qiya yuzalardan qo'rqish. Emotsional aloqalarning yo'qligi tana tonusining pasayishiga va predmetli maydoniy xatti-harakatlarga olib keladi – bu esa sensor taassurotlarni izlash ko'rinishida bo'ladi. Odatda, bu bosqichda nutq mavjud bo'lmaydi. Bola hissiyotlarini ifodalashda yirtqich hayvonlarnikiga o'xshash baqiriqdan (yoshlarsiz) foydalanadi, tinch holatda esa monoton vokallanishlar yoki oddiy echolaliyalar kuzatiladi. Chizilgan rasmga "impulsiv", takrorlanmaydigan, alohida chiziqlar xos bo'ladi, varaq chekkalari e'tiborga olinmaydi. Ko'rish periferik xarakterga ega bo'lib, ko'zga qarash yo'q. Buning sababi – ko'z innervatsiyasi miya ustuniga bog'langan o'qli muskulatura tomonidan ta'minlanadi, o'zaro ta'sir paytida kuchli qo'zg'alish yuzaga keladi va ko'z harakatlari maqsadsiz bo'ladi. Bu darajada yaxlit qabul qilish mavjud emas, deb taxmin qilish mumkin. Bola bilan aloqa o'rnatishga urinilganda salbiy qo'zg'alish, tashvish va tana dezorganizatsiyasi paydo bo'ladi. Psixologik himoya sifatida bir sezgi a'zosiga (qarash, ovoz) asoslangan doimiy stereotipiyalarni saqlash ehtiyoji yuzaga keladi. Bu holat bolaning tashqi tana chegaralari, tana qobig'ining sezilmasligi bilan bog'liq.

Korreksiya maqsadi: sensor ma'lumot, affekt va harakatlar o'rtasida bog'liqlikni shakllantirish, yoqimli va yoqimsiz teginishlarni farqlashga o'rgatish, sensor "chidamlilik"ni oshirish, sensor ma'lumotlarni qayta ishlash qobiliyatini rivojlantirish.

Korreksiya vazifalari:

- Sensor qabul qilishning barcha sohalariga yetarlicha stimulyatsiya berish;
- O'z tanasining yuzasini sezish jarayonlarini kuchaytirish;
- Eng oddiy maqsadga yo'naltirilgan harakatlar va harakatni rejalashtirish elementlarini shakllantirish;
- Ko'rish va teginish orqali sezish hamda affekt (hissiy holat) o'rtasida bog'liqliklar hosil qilish;
- Hissiy jihatdan boy material asosida umumiy diqqatni shakllantirish;
- Ishoralar va oddiy harakatli o'yinlardan foydalanib, eng sodda o'zaro aloqani shakllantirish;
- Harakatlarning oddiy ketma-ketligini o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish ko'nikmalari ko'rinishida shakllantirish.

Ushbu darajadagi korreksion ishning xususiyatlari:

- Korreksion ish ota-ona bilan birgalikda individual tarzda olib boriladi;
- Bolani tekshirish natijalariga asoslanib, mutaxassis unga yoqadigan sensor materiallar va jihozlarni tanlaydi (masalan, aylanishni yaxshi ko'radigan bolalar uchun aylanadigan kreslo);
- Mutaxassis mashg'ulot vaqti va mashqlar sonini belgilaydi, 20 daqiqadan boshlanadi;

- Har bir mashqdan so'ng bolaning holatini diqqat bilan kuzatish zarur: uni ortiqcha qo'zg'alishga olib kelmilik va kontaktdan butunlay chiqib ketishiga yo'l qo'ymaslik kerak;
- Mutaxassis bolaning sensor profilini inobatga olib, uni turli individual sensor o'zaro ta'sir turlariga jalb qiladi;
- Mutaxassis o'yin va mashqlarni bolaning sezgirlik darajasiga mos holda, unga yoqadigan tarzda moslash-tirishi kerak;
- Bolani yangi vaziyatga asta-sekin kiritish lozim, harakatlar ketma-ketligini 1–2 mashqdan boshlab rejalashtirish zarur (ular ketma-ketligini bolaga vizual ko'rsatkichlar orqali tushuntirish mumkin);
- Taktill-ritmik ketma-ketliklar, turli vestibulyar ta'sir turlari (batut, arg'imchoq, g'amakkaravot), yuzma-yuz o'yinlar, "ko'z–qo'l", "qo'l–og'iz" koordinatsiyasini shakllantiruvchi o'yinlar qo'llaniladi;
- Boshlang'ich bosqichlarda mashqlar bolaning o'zi emas, balki katta odamning qo'llari orqali passiv tarzda bajariladi;
- Keyinchalik katta odam bolaning o'z harakati bilan faol bo'lishiga turtki beradi va uni qo'llab-quvvatlaydi, bola hissiy holatini aks ettiradi va uning harakatlarini taqlid qiladi;
- Bola harakatlarni mustaqil bajarganini doimiy ravishda rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash kerak (hatto mashq to'liq va aniq bajarilmagan bo'lsa ham).

Asosiy mashqlar

Mashq: "Arg'imchoq"

Bola orqasi bilan yotadi, kattalar uni qo'l va oyoqlardan ushlab, havoda asta-sekin tebratishadi va ehtiyotkorlik bilan polga qo'yishadi. Boshning orqaga tashlanishiga yo'l qo'ymaslik zarur. Dastlabki bosqichlarda bola kontaktdan qochayotgan bo'lsa, bu tebratish mashqini adyol ustida amalga oshirish mumkin: bu holda kattalar adyolning burchaklaridan ushlab tebratishadi.

Izoh. Bu mashq ichki propriotseptiv va vestibulyar sezgilarni ritmik stimulyatsiya qilishga yo'naltirilgan. Ushbu stimulyatsiya fonida bola bilan ko'z aloqasi o'rnatish kerak bo'ladi.

Mashq: "Tezakkarcha"

Bolaning boshlang'ich holati – orqasida yotgan holda. Bolaning tizzalarini ko'kragiga yaqinlashtiring, boshini tizzalarga yaqinlashtiring, boldirlar bolaning qo'llari bilan quchilgan bo'ladi. Oldinga va orqaga bir necha marta tebratish bajariladi. Dastlabki bosqichlarda mashq passiv tarzda bajariladi, keyin bola uni mustaqil bajaradi. Mashq tashqi sanash asosida 10 martagacha bajariladi.

Izoh. Agar bola boshini mustaqil ushlab tura olmasa va boshini polga urib olsa, bu bo'yin mushaklarining kuchsiz nazorati va atoniyasidan dalolat beradi. Bunday hollarda ota-ona bolaning boshidan pastroqda va tizzalar ustida birlashtirilgan qo'llari orqali ushlab turadi. Ko'pincha yuqori mushak tonusi sababli umurtqa deyarli bukilmaydi, "yoy" shakli hosil bo'lmaydi yoki faqat ayrim joylar bukiladi. Ushbu mashq bosim orqali umurtqa bo'ylab mushaklarni bo'shashtiradigan – dekontsentratsiya – holatini chaqiradi.

Boshqa variant – boshlang'ich holatda navbatma-navbat o'ng va chap yon tomonga ag'darilish. Borgan sari bu ag'darilishlar tezroq bajariladi. Bu mashq "Xamirbolaloq" deb ataladi.

Mashq: "Qanotchalar"

Boshlang'ich holat – bola qorni bilan yotadi. Uning qo'llarini bukib, bilak bo'g'imlarini yelka bo'g'imlariga yaqinlashtirish kerak va har ikkala qo'l bilan qush qanoti harakatlariga o'xshash harakatlar bajariladi. Bola gavdasini qo'llaridan ushlab, orqa umurtqasini bukib, tanasini ko'tarish kerak. Bu mashq 10 martagacha bajariladi.

Mashq: "Savatcha"

Boshlang'ich holat – bola qorni bilan yotadi. Ushbu holatdan u orqada qo'llari bilan tovonlarini quchadi. Dastlabki bosqichlarda bu holatni ushlab turishga yordam berish kerak. Bola qo'l va oyoqlarini ko'tarib, umurtqasini bukish kerak. Oldinga-orqaga biroz tebratish tavsiya etiladi (10 martagacha).

Izoh. "Qanotchalar" va "Savatcha" mashqlari umurtqa mushaklarini stimulyatsiya qilish, ularni cho'zish, bo'shashtirish va mushak tonusini normallashtirishga qaratilgan.

Mashq: "Yog'ochchalar"

Bolaning boshlang'ich holati – orqasi bilan yotgan, qo'l va oyoqlari to'g'rilan. Dastlabki bosqichlarda ikki kishi bolaning tanasini "ipday" to'g'rilab, qo'l va oyoqlardan tortib, uni aylantirishadi. Keyin bola o'zi butun

gavdasi bilan bir devordan ikkinchisiga va yana orqaga ag'darilib harakat qiladi. Mashqning bir varianti – bola ag'darilayotgan paytda qo'llarini yon tomonlarda tutadi – bu "Askar bola" deb nomlanadi.

Izoh. Ushbu mashqni ehtiyotkorlik bilan bajarish muhim, ayniqsa bolaning ko'zlarini doimiy kuzatish kerak, chunki dastlabki bosqichlarda bosh aylanishi paydo bo'lishi mumkin – bu holatda tezlikni va takrorlar sonini kamaytirish kerak. Ushbu mashq propriotseptiv sezgilarni stimulyatsiya qiladi, miya, ayniqsa, miyaning orqa pastki qismi (mo'zgacha)dagi chuqur tuzilmalar qon ta'minotini yaxshilaydi.

Mashq: "Hascharacha" (yoki "G'umbak")

Bola guruhlanadi: qo'l va oyoqlarini ostiga bukadi, so'ng ikkala qo'lini oldinga uzatadi va butun tanasini qo'llar orqasidan sudrab oldinga tortadi, oyoqlarini to'g'rilaydi. Bola imkon qadar cho'zilib, qorni bilan yotgan holatda bir muddat shu holatda qolishi kerak, keyin yana qo'l va oyoqlarini ostiga tortadi va harakatni takrorlaydi. Shu tariqa bola oldinga harakat qiladi, bu harakat hasharot (g'umbak) harakatiga o'xshaydi.

Qo'shimcha mashqlar

Mashq: "Mevali holat"

Bola o'zini bukib, oyoqlarini ostiga yig'ishtirib o'tiradi: tovonlar tashqariga qaragan, oyoq panjalari va tizzalar birga tutashgan. So'ngra oldinga egiladi, peshonasi yerga tegadi. Qo'llari oyoqlari bo'ylab cho'zilgan, kaftlari yuqoriga qaratilgan. Ushbu holatda optimal davomiylik – 2 daqiqa.

Izoh. "Hasharachacha" va "Mevali holat" mashqlari tana mushaklarini cho'zishga xizmat qiladi, simmetrik ikki qo'l bilan maqsadli harakatlarni shakllantirishga yordam beradi. Qorin bo'shlig'i a'zolariga bosim tushishi hisobiga mushak tonusi qayta taqsimlanadi, butun umurtqa va boshning qon ta'minoti yaxshilanadi.

Mashq: "Cho'zilishlar"

Bola orqasi bilan yotadi, oyoqlari biroz ochilgan, qo'llari tana bo'ylab, kaftlari yuqoriga qaratilgan, orqasi to'g'ri. Katta bola oyoqlaridan birini ushlab, uni biroz cho'zadi, keyin ikkinchi oyog'ini ham xuddi shunday cho'zadi. So'ngra navbat bilan qo'llarni cho'zadi. Keyinchalik bola kattaning yordami bilan butun tanasini cho'zadi – bir vaqtning o'zida qo'llari va oyoqlari bilan cho'zilish holatini bajaradi.

Izoh. Ushbu mashq mushaklardagi zo'riqish va qisilishlarni bartaraf etishga qaratilgan.

Mashq: "Ag'darilishlar"

Ota-ona bolaning turli usullar bilan "yiqilishiga" va ag'darilishiga yordam beradi. Pol yuzasi yumshoq bo'lishi kerak (matlar ustida bajariladi).

Mashq: "Bukilish"

Ota-ona stulga o'tiradi va bolani tizzasiga, yuzma-yuz qilib o'tirg'izadi. Bola qo'lidan ushlab, asta-sekin orqaga egib, umurtqasini bukadi, so'ng xuddi shu tarzda sekin ko'taradi.

Mashq: "Oyoqlarda ko'tarish"

Katta kishi qulay tarzda yostiq qo'yilgan holda orqasiga yotadi va tizzasini bukadi. Mutaxassis bolaga yordam berib, uni kattaning oyoqlariga yotqizadi: bolaning boshi ota-onaning tizzasiga ustida bo'ladi, oyoqlari esa ikki tomonga osilib turadi. Bolani ehtiyotkorlik bilan, ishonchli usulda ushlab turish kerak va uning barcha harakatlarini nazorat qilgan holda, oyoqlarida asta-sekin yuqoriga ko'tariladi.

Mashq: "To'pda tebranish"

Ota-ona katta to'p (fitnes to'pi) ustiga o'tiradi va bolaga ham shu holatda – orqasi ota-onaga qaratilgan holda – o'tirishni taklif qiladi. Bola ushbu holatga o'rgangach, u to'p ustiga mustaqil o'tiradi. Bolaga bu holatga ko'nikishga imkon beriladi, u tanasidan ushlab turiladi. So'ng asta-sekin yuqoriga-pastga tebratish boshlanadi. Bola bo'shashgach, uni ehtiyotkorlik bilan qorni bilan to'p ustiga yotqizib, oldinga-orqaga tebratish mumkin.

Mashq: "Meduza"

Ushbu mashq kompleksning yakuniy bosqichlarida, bola va ota-ona o'rtasida ishonchli aloqa shakllantirish maqsadida bajariladi. Ota-ona to'rt oyoqcha holatda (tizzada va qo'llarda) turadi, bola esa orqadan yaqinlashib, ustiga yotadi va qo'llarini ota-onaning yelkalari ustidan oshirib qo'yadi. Ota-ona bolaning bilaklaridan mahkam ushlab, uni o'z yelkasiga ko'taradi. Shu holatda bir oz turish mumkin, 3–4 daqiqa davomida bola biroz ko'proq bo'shashishi uchun sekin tebratiladi. So'ngra bolani ehtiyotkorlik bilan yerga tushurish kerak.

Izoh. Ushbu mashqning afzalligi shundaki, u bir tomondan bola va ota-ona o'rtasida ishonchli aloqa paydo bo'lishiga yordam beradi, boshqa tomondan esa zo'riqishni bartaraf etadi va tana umumiy tonusining qayta taqsimlanishini ta'minlaydi.

Sensomotor o'zaro ta'sir mashqlari

Mashq: "O'yinchoqni top"

Bola yotgan holatda bo'ladi. U o'yinchoqni ko'zlari bilan kuzatadi (o'yinchoq bolaning individual xususiyatlariga qarab tanlanadi: o'lchami, rangi, tovushi; unga ko'nikkan sari o'yinchoqni almashtirish kerak). O'yinchoq harakati quyidagi yo'nalishlarda kuzatiladi: o'ngga-chapga, yuqoriga-pastga. Diqqatni jalb qilish uchun yorqin predmet tanlanadi, masalan, konfet. Bolaning vazifasi – o'yinchoqni ko'rish, unga qarab boshini burish va uni ushlash.

Mashq: "Qo'ng'izchani ushla"

Bola yotgan holatda bo'ladi, "qo'ng'izchani" qo'li bilan tutadi – buning uchun katta kishi bolaning yuzi yaqinida barmoqlari bilan shovqinli harakatlar qiladi va qo'lini bir necha nuqtalarda to'xtatib turadi: o'ngga-chapga, yuqoriga-pastga.

Izoh. Bola nigohining harakati silliq bo'lishi va predmetga diqqat bilan qadalishi kerak. Bolaning nigohi "sirpanib" ketayotgan ko'rish maydonlarida alohida e'tibor qaratish lozim.

Mashq: "Oyoq massaji"

Bola orqasi bilan yotgan holatda amalga oshiriladi. Katta kishi bolaning oyoq panjalarini bosh barmoqlari bilan bo'ylab ishqalab massaj qiladi. Har bir barmoqni 8 martagacha ishqalab va cho'zish kerak. So'ngra bolaning oyoq panjasi bilan aylana harakatlar bajariladi. Keyin panja ichkariga buriladi va o'z o'qi atrofida aylantiriladi (har bir holatda qisqa muddat ushlab turiladi). Panjalaridan yuqoriga qarab silab harakatlaniladi. Shuningdek, boldir (oyoqlarning pastki qismi) massaji yuqoriga qarab silash, ishqalash bilan bajariladi. Boldirni aylantirish, "siqib chiqarish" harakatlari navbatma-navbat qoqish va uqalash bilan almashib boradi.

Mashq: "Qo'l massaji"

Bola yotgan holatda amalga oshiriladi. Agar bola atonik holatda bo'lsa – yengil, yuzaki, tonusni oshiruvchi massaj qo'llaniladi; gipertonus bo'lsa – yanada kuchliroq ta'sir kerak. Katta kishi bir qo'li bilan bolaning qo'lini ushlab turadi, boshqa qo'li bilan tirsakdan bilak tomon silash va uqalash harakatlarini bajaradi. Silash harakati so'ngra siqish va muskullarni siljitish bilan almashadi. So'ngra katta kishi kaft massajiga o'tadi. Bu mashq mashhur bolalar she'rlari bilan birga bajarilishi mumkin: masalan, "Qarg'a osh pishirdi, bolalarini boqqan, bunga berdi, bunga berdi..." va hokazo. Massaj qilmayotgan qo'l bolaning ochilgan kaftini ushlab turadi. Faol qo'li bilan esa katta kishi kaftni silaydi, uqalaydi, har bir barmoqni alohida massaj qiladi, yengil siqadi va har bir barmoq atrofida aylana harakatlar bajaradi. So'ngra katta kishi bir qo'li bilan bolaning bilagidan ushlab, ikkinchi qo'li bilan yelkani ushlab, bola qo'lini biroz silkitadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Sensor-motor korreksiya metodikasi autistik spektr buzilishi bo'lgan bolalar bilan olib boriladigan psixokorreksion ishlarning samarali yo'nalishlaridan biridir. Maxsus tuzilgan mashqlar kompleksi bolaning sensor sezgirlikni me'yorga keltirish, mushak tonusini normallashtirish, motor harakatlar ketma-ketligini shakllantirish va emotsional barqarorlikni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, mashqlar bolaning psixofiziologik holatini yengillashtirish, o'z tanasini anglash, sezgi axborotini qabul qilish va unga adekvat javob berishni shakllantirish imkonini beradi.

Amaliyotda ota-onaning faol ishtiroki, mutaxassisning sezgir va moslashuvchan yondashuvi, shuningdek, bolaning sensor profili asosida mashg'ulotlarni shaxsiylashtirish muhim hisoblanadi. Korrektсион mashqlar orqali bola va ota-ona o'rtasidagi ishonchli jismoniy aloqa tiklanadi, bu esa ijtimoiy va emotsional rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Татьяна Германовна Горячева, Юлия Валерьевна Никитина - Расстройства аутистического спектра у детей. Метод сенсоромоторной коррекции Издательство "Генезис", 2018
2. Строганова Т.А. Монотропизм внимания у детей с аутизмом / Т.А. Строганова, Е. Анохин П.К. Принципы системной организации функций. – М.: Наука, 1973.
3. Бауэр Т. Психическое развитие младенца. – М.: Прогресс, 1985. Башина В.М. О синдроме раннего детского аутизма Каннера // Невропатология и психиатрия. 1974. Вып. 10.
4. Бернштейн Н.А. О построении движений. – М.: Медгиз, 1947. Венгер Л.А., Ибатуллина А.А. Соотношение обучения, психического развития и функциональных особенностей созревающего мозга // Вопросы психологии. 1989. № 2.
5. Выготский Л.С. История развития высших психических функций // Собр. соч. в 6 т. Т. 3. – М., 1983.

6. Доман Г. Что делать, если у вашего ребенка повреждение мозга. – М., 2007.
7. Горюнова А.В. Неврологические предшественники и маркеры предрасположенности к шизофрении (проспективное исследование детей раннего возраста из группы высокого риска)
8. Горячева Т.Г., Султанова А.С. Сенсомоторная коррекция при нарушениях психического развития в детском возрасте. – М., 1999.
9. Джозеф Р.М. Нейропсихологические основы понимания аутизма / Особый ребенок. Исследования и опыт помощи. Вып. 5. – М.: Теревинф, 2006.
10. Исаев Д.Н., Мнухин С.С. Об органической основе некоторых шизоидных и аутистических психопатий // Актуальные вопросы клинической психопатологии и лечения психических заболеваний / Под ред. С.С. Мнухина. – Л., 1969.
11. Исаев Д.Н. Психопатология детского возраста. – СПб.: СпецЛит, 2001. Каган В.Е. Аутизм у детей. – Л.: Медицина, 1981.
12. Лакан Ж. Инстанция буквы в бессознательном, или Судьба разума после Фрейда. – М., 1997.
13. Лебединский В.В. Эмоциональные нарушения в детском возрасте и их коррекция / В.В.
14. Лебединский, О.С. Никольская, Е.Р. Баенская, М.М. Либлинг. – М.: Изд-во МГУ, 1990.
15. Леонтьев А.Н. Эволюция психики. – М.; Воронеж, 1999.
16. Лоренц К. Агрессия. – М.: Прогресс, 1994.
17. Лурия А.Р. Внимание и память. – М.: МГУ, 1975.
18. Максимова Е.В. Коррекция нарушений общения у аутистов с позиции уровневого подхода (на примере анализа уровней А, В, С) // Тезисы конференции, посвященной 80-летию со дня рождения К.С. Лебединской. – М.: ИКП РАО, 2005.
19. Манелис Н.Г. Сравнительный нейропсихологический анализ формирования высших психических функций у здоровых детей и у детей с аутистическими расстройствами: автореферат дис. ... канд. психол. наук. – М., 2000.
20. Микадзе Ю.В. Нейропсихология детского возраста. – М.; СПб, 2008. Рамачандран В.С., Оберман Л.М. Разбитые зеркала: теория аутизма // Аутизм и нарушения развития. 2008. № 3.
21. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога. – М.: Владос, 1997.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.